

5. Книга и революція. – 1923. – № 1 – 4.
6. Коцюбинський М. Твори: У 7 т. – К., 1975. – Т. 7.
7. Курас Г., Сарбей В. Михайло Могилянський: “Ніколи в житті я не був націоналістом” // Вісник АН Української РСР. – 1990. – № 4.
8. Ларин Б. Про “Соняшні кларнети” П.Тичини // Книгарь. – 1919. – № 25/26.
9. Лист М.Могилянського до І.Айзенштока від 31 серпня 1922 р. // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (далі ІЛ.). – Ф. 182 (перебуває в опрацьованні).
10. Меженко-Іванов Ю. П.Тичина. “Сонячні кларнети” // Музагет. – 1919. – № 1.
11. Могилянський М. П.Тичина. “Соняшні кларнети”. Поезії. Видавництво “Сяйво”. К., 1918 // Просвещение. – 1919. – № 3 (травень).
12. Могилянський М. П.Тичина // Книга и революция. – 1923. – № 11/12.
13. Могилянський М. Вітер з України // Нова громада. – 1925. – Кн. 2.
14. Ніковський А. Vita nova: Критичні нариси. – К., 1919.
15. Тиверець Б. [Загул Д.] Сучасна українська лірика // Мистецтво. – 1919. – № 4.
16. Тичина П. Лист П.Тичини до М.Могилянського від 1 листопада 1924 р. // Збір. тв.: У 12 т. – К., 1984. – Т. 12. – Кн. 1: Листи. – 1990.
17. Шумило Н. “...Ваша робота марно не загине...” // Україна: Наука і культура. – К., 1991. – Вип. 25; “Життя людське – храм, а не морг” // Вітчизна. – 1990. – № 1; Михайло Могилянський // Літературна панорама. 1990: 36. / Упоряд. С.С.Гречанюк. – К., 1990. – Вип. 5; Талант глибокий, багатогранний // Літературна Україна. – 1989. – 6 лип.
18. Якубський Б. П.Тичина. “Сонячні кларнети”. Поезії. Видавництво “Сяйво”. К., 1918 // Книгарь. – 1919. – № 19.

Михайло Могилянський

П. ТЫЧИНА¹

(СТРАНИЧКА ИЗ ИСТОРИИ НОВОЙ УКРАИНСКОЙ ПОЭЗИИ)

В настоящее время, когда искания новой украинской жизни уже увенчались достижениями большого художественного веса, знакомство с этими достижениями и теми путями, которыми пришла к ним новая украинская поэзия, не может не представлять живого интереса и для русских читателей. Дать им это знакомство и составляет задачу предлагаемого краткого очерка.

Начавшееся на грани XX столетия молодое брожение в украинской поэзии выдвинуло ряд талантливых и интересных поэтов, но задача полного обновления, задача модернизации старомодной украинской лирики первому поколению новаторов, ясно, была не по силам. Всех их объединил интерес к вопросам формы и техники, всем им был общ культ слова, но идти к общим целям *viribus unitis*² они как-то фатально не умели, каждый из них стоял на своей дороге, изолированный и одинокий, и у каждого порознь, явственно, не хватало культурного багажа, средств и способов для достижения тех задач, жизненное значение и содержание которых они не столько поняли, сколько почувствовали. И все они, благодаря этому, оказались поэтически недолговечными: творчество их быстро истощилось, поэтическая выразительность поблекла... Олесь³ меланхолически хандрил:

Про схід сонця, про схід сонця я вже одспівав,
Може струни, мабуть струни, граючи порвав...⁴

Чупринка⁵ перепевал самого себя, Филянський⁶ не расцвел, и отцвел... Так же быстро “догорели огни”⁷ и пляды “Молодой музы”⁸ в Галиции...

Новому поколению поэтов, выступивших на литературную арену почти накануне революции, если и не приходилось начинать дела сначала, надо было пройти школу, которая дала бы поэтическому таланту современную культурную шлифовку, раскрыла бы перед ним перспективы новых путей.

Такой школой для них, естественно, оказалась богатая русская поэзия 1900 – 1910-х годов. Как всегда, новаторство сопровождалось фанфарами и подчеркнуто-намеренным эпатированием наивного старомодного вкуса. “Национальный период в искусстве – заявил в 1914 г. в предисловии к своему “Кверофутуризму”⁹ Семенко¹⁰ – мы уже пережили... Нам нужно догонять сегодняшний день. Пусть наши отцы, которые не оставили нам никакого наследства, наслаждаются “родным искусством”, доживая с ним вместе свои дни, мы молодые, не подадим им руки. Будем догонять “сегодняшний день”¹¹. “Сегодняшним днем” для Семенка были сперва Игорь Северянин¹², потом Маяковский. Над ним издевались, его книжки бойкотировали книжные магазины, а он не унывал и в газетных объявлениях о своих книгах называл себя “генеальным Семенком”... К Богу он обращался с заявлением, что ему “обридлило” называться его сыном, и предложением “поменяться ролями”, угрожал: “разденусь около памятника Хмельницкому и покажу всем, какое у меня красивое тело”¹³... Ко всему этому можно бы отнестись снисходительно, если бы вместе с тем Семенко не топил в потоках словесной воды свой несомненный лирический талант.

Если для Семенка, а отчасти и для Ярошенка¹⁴, Еллана¹⁵, В.Чумака¹⁶ “сегодняшним днем” был, главным образом, Маяковский (хотя, напр., у Чумака, – расстрелянного 19-летним юношей осенью 1919 г. денкинцами, – его нежная интимная личная лирика интереснее “циклів соціального”¹⁷), то для других их литературных сверстников таковыми оказались Бальмонт¹⁸, И.Анненский¹⁹, А.Блок²⁰, Ахматова²¹. Пройдя эту школу и в ней не растворив свой творческой оригинальности, такие выдающиеся поэты, как Загул²², Я.Савченко²³, Рыльский и др., довели до изысканного совершенства технику современной украинской лирики и широко раздвинули рамки ее идейного содержания. И на почве общих художественных исканий, на почве общего художественного возбуждения интенсивным творчеством распустился и пышным цветом расцвел своеобразный яркий цветок поэзии П.Тычины, такой современной и по идейному содержанию, и по форме, и такой, вместе с тем, национальной, так глубоко пустившей корни в украинскую почву. Тычина брал у всех и у никого, всюду и нигде: в его поэзии следы всех заимствований и всех влияний, все заимствованное он претворил в свое, дал, как плод своих искренних и глубоких личных переживаний, своих творческих достижений. Оттого у него такая нерасторжимая слитность формы и содержания и тогда, когда он говорит языком футуризма или символизма, и тогда, когда его лира звучит отголоском тоскующей народной песни или настраивается на торжественный лад медлительной народной думы, и тогда, когда, ломая устарелые формы украинской лирики, он творит новые своеобразные формы в очаровательных циклах “Пастелі”, “Енгармонійне”²⁴, “Сотворіння світу”²⁵, в таких глубоко захватывающих трагедию народной жизни последнего времени вещах, как “Плуг”²⁶ или “Золотий гомін”²⁷, в таком весеннем гимне, как:

Арфами, арфами –
Золотими, голосними обізвались гаї самодзвонними:
Йде весна
Запашна,
Квітами-перлами
Закосичена²⁸.

Душу поэзии Тычины составляет музыкальность его мироощущения: у него “тремтить ріка, як музика”²⁹, “співає стежка на город”, “за частоколом зелений гімн”, “звучить земля, як орган”³⁰, “далекі тополі в душі вигравають мінорную гаму”³¹, одинокая верба перебирает “на струнах Вічності”, он сам звенит, “як

струни степу, хмар та вітру”³², и все это не дает и приблизительного понятия о количестве и той роли, какую играют музыкальные термины, даже просто музыкальные инструменты в поэзии Тычины: “Коливалося флейтами там де сонце зайшло”³³, “вода – мов металофони”³⁴, “над усім містом величезний рояль грав”³⁵, “Я Ваші очі пам’ятаю, як музику, як спів”³⁶, “в моїм серці і бурі, і грози й рокотання-ридання бандур”³⁷, “буду вічно сам я в чорному акорді”³⁸, “діези, діези в ключі”³⁹, “подивилась ясно, – заспівали скрипки”⁴⁰... Даже “в міжзоряному лоні”, поету “крають серце не октави – нони”⁴¹. После всего этого, уже не удивляешься, когда поэт пресерьезно уверяет, что никогда не полюбит женщину, “якій бракує слуху” и что “соціалізм без музики ніякими гарматами не встановити”⁴²... Для него ведь и Высшее существо –

Не Зевс, не Пан, не Голуб-Дух, –
Лиш Соняшні Кларнети⁴³.

Отсюда у Тычины нерасторжимая слитность формы, техники с содержанием, ибо вся его звукопись не преодоление технических трудностей, не решение технических задач, а выражение его души, его музыкального мироощущения...

Стихотворная техника в украинской поэзии, как и в русской, сейчас доведена до высших степеней совершенства и изысканности. Но техническая изоэтрность еще не создает поэта: у технически безупречных стихотворцев так часто – ни признака поэзии... Когда-то, в эпоху господства схоластики, изоэтряться писать стихи, имеющие форму пасхального яйца, креста и т. п. И сейчас у очень многих стихотворцев их щеголяние аллитерациями, ассонансами, вообще все их технические достижения – нечто в роде яйцевидных и крестообразных схоластических виршей... Поэты тем и отличаются от стихотворцев, еще лучше сказать – от стихослагателей, что у первых форма, техника их произведений являются адекватным, необходимым выявлением их мироощущения, тогда как у вторых есть только решение технических задач. Когда-то требовались вирши яйцевидные, крестообразные, сейчас разве можно быть современным поэтом без аллитераций, ассонансов?.. Поэтов не так уж много, стихослагателей – бездна, и жаль, что нередко и настоящие поэты замораживают свой поэтический талант в холоде технических “опытов”...

У Тычины даже сплетение целых гирлянд аллитераций никогда не выпячивает намеренностью, никогда не звучит механическим совершенством самодовлеющей техники, кокетничающей игрой звуков.

Я стою на кручі –
За рікою дзвони:
Жду твоїх вітрил я⁴⁴.

И до слуха доносится приглушенная гамма “дзвонів” – “Тінь там тоне, тінь там десь”...

(ти-та-то-ти-та-де)
Впливають хмари

В душе поднимается смутная волна грусти:

Сум росте, мов колос:
Хмари хмарять хвилі –

и грусть звучит уже обрывающейся минорной гаммой:

Сумно, сам я, світлий сон...

Здесь уже обнаруживается характерное отношение поэта к рифме: стихи его никогда не напоминают походки с обязательным приседанием через каждые несколько шагов. Космический ветер, переходящий в бурю у Тычины, не подслащен музыкальной красотой мелодии, буря разряжается в вибрациях ритма ("Плуг"). Рифмой он пользуется с аскетической скупостью (что, впрочем, не мешает ему порой быть расточительным, напр. – "Там тополи у полі на волі..."⁴⁵).

Одчиняйте двері –
Наречена йде!
Одчиняйте двері –
Голуба блакить!
Очі, серце і хорали
стали
Ждуть...
Одчинились двері –
Горобина ніч!
Одчинились двері –
Всі шляхи в крові!
Незриданими сльозами
Тьмама
Дощ...⁴⁶

В кошмарной сжатости контраста чаяний (наречена, голуба блакить) с действительностью (горобина ніч, всі шляхи в крові) необычайная сила поэтической образности. С такой же образностью рисует поэт, как –

На майдані коло церкви Революція іде,

В самом ритме стиха дает почувствовать движение:

гей на коні, всі у путь!
Закипіло, зашуміло –
тільки прапори цвітуть!!!

в замедленном темпе передает скорбь-тревогу матерей и обрывает картиной наступающего покоя:

На майдані пил спадає,
Замовкає річ...
Вечір.
Ніч⁴⁷.

На широком полотне "Золотого гомона"⁴⁸ –

...Україну
За всі роки неслави благословляв хрестом
Опромінений,
Ласкою Божою в серце зранений
Андрій Первозванний.
І засміялись гори,
Зазеленіли...⁴⁹

А "Скорбна мати"⁵⁰, в которой с таким художественным совершенством

символізована народная трагедія, тільки і може сказати “учням сина”, ищущим Иисуса:

Ідіте на Україну,
Заходьте в кожну хату, –
Ачей Вам там покажуть
Хоч тинь його розп'яту⁵¹.

На Україні – и “з криком”, и “мовчки”, и “з прокляттям”, и “червоно” – “в небо устає новий псалом залізу”⁵².

На Україні – “вітер, не вітер – буря!..”⁵³.

“Скорбна мати” покорила даже староверов, для которых поющая “стежка на горód” и “гарбуз під парасольками”⁵⁴, думающей о солнце, остались нелепой “декаденщиной”: в ней поэт всю новизну своих поэтических достижений дал почти с хрестоматической популярностью, нисколько, впрочем, не принижая своего знамени... И, несомненно, “Скорбна мати” отныне займет почетное место в украинских хрестоматиях...

Но поэт с тех пор ушел еще выше, поднимаясь порой в “міжпланетні інтервали”, где, впрочем, нашел “ті ж самі скрізь прокльони”, ибо – “душа – душа в полоні”⁵⁵... И, однако, именно в “Плуге” (второй сборник стихов Тычины) радостно ощущается освобождение души грандиозной поэтической образностью, дающей то оправдание “всего мира”⁵⁶, которое необходимо, – “чтоб можно было жить”⁵⁷...

КОМЕНТАРІ

1 Джерело тексту: Книга и революція. – 1923. – № 11/12 (23/24). – С. 15 – 17.

2 *Viribus unitis* (лат.) – об'єднаними зусиллями, загальними силами.

3 Олесь (Кандиба) Олександр Іванович (1878 – 1944) – український поет, автор збірок віршів “З журбою радість обнялась” (1907), “Поезії” (1909), “Твори” (1914), а також написаних в еміграції – “Чужиною” (1920), “Кому повім печаль мою” (1931).

4 Цитата з поезії О.Олеся “Про схід сонця, про схід сонця я вже одспівав”.

5 Чупринка Григорій Аврамович (1879 – 1921) – поет і громадський діяч. Автор збірок віршів “Огнецвіт”, “Метеор”, “Ураган” (1910), “Білий гарб” (1911), “Сон-Трава”, “Контрасти” (1912), “Лицар-Сам” (1913).

6 Філянський Микола Григорович (1879 – 1938) – український поет; збірки автора – “Лірика” (1906), “Calendarium” (1911), “Цілую землю” (1928), пройняті мотивами зневіри, туги і смутку.

7 Імовірно, тут перефразовано рядки з поезії “Не вернеться заквітчана в червоні маки” В.Пачовського, що відкривала його збірку віршів “Ладі й Марені терновий огонь мій” (1913): “Гей, Ладі й Марені терновий огонь мій горів, А танець ішов наоколо!..”.

8 “Молода муза” – група українських письменників-модерністів, створена 1907 р. у Львові, до якої належали П.Карманський, В.Пачовський, М.Яцків, Б.Лепкий, О.Луцький, С.Чарнецький, С.Твердохліб, В.Бирчак та ін.

9 М.Могилянський має на увазі маніфест “Кверофутуризм”, що служив передмовою до однойменної книжки М.Семенка (К., 1914).

10 Семенко Михайло Васильович (1892 – 1937) – основоположник українського футуризму, один з організаторів літературно-мистецького життя України у 20-х роках.

11 Семенко М. Кверофутуризм. – К., 1914. – С. 3.

12 Северянін (Лотарьов) Ігор Васильович (1887 – 1941) – російський поет, автор збірок віршів “Громокипящий кубок” (1913), “Златолира” (1914), “Ананасы в шампанском”, “Victoria Regia”, “Поэзоантракт” (1915), автобіографічного роману у віршах “Колокола собора чувств” (1925), збірки сонетів.

13 В оригіналі в поезії М.Семенка “Маніфест”: “Роздягнуь біля Хмельницького, / Покажу всім / Що в мене красиве тіло...”.

14 Ярошенко Володимир Мусійович (1898 – 1937) – український письменник, автор книжок поезій “Світотінь” (1918), “Луни” (1919), “Що й до чого”, “Через решето” (1924), “Байки” (1926), оповідань і повістей “Кримінальна хроніка” (1927), “Гробовище” (1928). П'єса “Шпана” в 1922 – 1923 рр. перебувала в репертуарі “Березоля”.

15 Блакитний (Елланський) Василь Михайлович (1893 – 1925) – український письменник й активний громадський діяч. Один із зачинателів української радянської поезії, організаторів і керівників Спілки пролетарських письменників “Гарт”. Автор поетичної книги “Удари молота і серця” (1920).

- 16 Чумак Василь Григорович (1901 – 1919) – український поет, автор збірки віршів “Заспів” (1920), низки оповідань, критичних статей та нарисів.
- 17 Цикл поезій В.Чумака “Цикл соціального” разом із циклами “З ранкових настроїв”, “Мрійновтома”, “Осіннє” ввійшов до його збірки “Заспів”.
- 18 Бальмонт Костянтин Дмитрович (1867 – 1942) – російський поет, перекладач. Автор збірок віршів “Под северным небом” (1894), “Тишина” (1898), “Горящие здания” (1900), “Будем как солнце” (1903).
- 19 Анненський Інокентій Федорович (1856 – 1909) – російський поет, драматург, перекладач. Автор збірок віршів “Тихие песни” (1904), “Кипарисовый ларец” (1910), трагедій “Царь Иксион” (1902), “Лаодамия” (1906), “Фамира-кифаред” (опубл. 1913).
- 20 Блок Олександр Олександрович (1880 – 1921) – російський поет, автор збірки поезій “Стихи о Прекрасной Даме” (1904), циклів “Заключенье огнем и мраком”, “Вольные мысли” (1907), “Ямбы” (1907 – 1914), “Родина” (1907 – 1916), поеми “Двенадцать” (1918).
- 21 Ахматова (Горенко) Анна Андріївна (1899 – 1966) – російська поетеса, авторка збірок віршів “Вечер” (1912), “Четки” (1914), “Белая стая” (1917), “Подорожник”, “Аппо Domini” (1921). Підсумкова збірка “Бег времени. Стихотворения. 1909 – 1965” (1965).
- 22 Загуд Дмитро Юрійович (1890 – 1944) – український поет, літературознавець, критик, перекладач. Автор збірок віршів “З зелених гір” (1918), “Наш день” (1925), “Мотиви” (1927), літературознавчої розвідки “Поетика” (1923).
- 23 Савченко Яків Григорович (1890 – 1937) – український поет. Ранні твори позначені впливом символізму. Автор збірок “Поезії” (1918), “Земля” (1921), літературно-критичних праць, зокрема про творчість В.Сосюри, Д.Загула.
- 24 “Пастелі”, “Енгармонійне” – цикли поезій із збірки “Соняшні кларнети” (1918) П.Тичини.
- 25 “Сотворіння світу” – цикл поезій із збірки “Плуг” (1920) П.Тичини.
- 26 “Плуг” – поезія з однойменної збірки П.Тичини.
- 27 “Золотий гомін” – поема із збірки П.Тичини “Соняшні кларнети”.
- 28 Цитата з поезії “Арфами, арфами” (зб. “Соняшні кларнети”).
- 29 Цитата з поезії “Таї шумлять” (зб. “Соняшні кларнети”).
- 30 Цитати з поезії “У собор” (зб. “Соняшні кларнети”).
- 31 Цитата з поезії “Світає” (зб. “Соняшні кларнети”).
- 32 Цитати з поезії “Квітчастий луг” (зб. “Соняшні кларнети”).
- 33 Цитата з поезії “Пастелі” (зб. “Соняшні кларнети”).
- 34 Цитата з поезії “Порожнеча” (зб. “Замість сонетів і октав” П.Тичини, 1920).
- 35 Цитата з поезії “Найвища сила” (зб. “Замість сонетів і октав”).
- 36 Цитата з поезії “О панно Інно” (зб. “Соняшні кларнети”).
- 37 Цитата з поезії “Там тополи у полі” (зб. “Соняшні кларнети”).
- 38 Цитата з поезії “Подивилась ясно” (зб. “Соняшні кларнети”).
- 39 Цитата з поезії “Сійте” (зб. “Плуг”).
- 40 Цитата з поезії “Подивилась ясно” (зб. “Соняшні кларнети”).
- 41 Цитати з поезії “Міжпланетні інтервали” (зб. “Плуг”).
- 42 Цитати з поезії “Антистрофа” (“Я ніколи не покохаю жінку”) (зб. “Замість сонетів і октав”).
- 43 Цитата з поезії “Не Зевс, не Пан” (зб. “Соняшні кларнети”).
- 44 Цитата з поезії “Я стою на кручі” (зб. “Соняшні кларнети”).
- 45 Цитата з поезії “Там тополи у полі” (зб. “Соняшні кларнети”).
- 46 Поезія “Одчиняйте двері” (зб. “Соняшні кларнети”).
- 47 Поезія “На майдані” (зб. “Плуг”).
- 48 “Золотий гомін” – поема П.Тичини (зб. “Соняшні кларнети”).
- 49 Цитата з поеми “Золотий гомін”.
- 50 “Скорбна мати” – поема П.Тичини (зб. “Соняшні кларнети”).
- 51 Цитата з поеми “Скорбна мати”.
- 52 Цитати з циклу “Псалом залізу” (зб. “Плуг”).
- 53 Цитата з поезії “Плуг” (зб. “Плуг”).
- 54 Цитати з поезії “У собор” (зб. “Соняшні кларнети”).
- 55 Цитати з поезії “Міжпланетні інтервали” (зб. “Плуг”).
- 56 Очевидно, М.Могилянський тут перекладає рядки з поезії П.Тичини “Осінь” (“На культурах усього світу майові губки / поросли”) (зб. “Замість сонетів і октав”).
- 57 Очевидно, М.Могилянський тут перекладає рядки з поезії П.Тичини “Гаптує дівчина” (зб. “Соняшні кларнети”): “Чому, чому я жить не могу / Та сам, без дум?”.